

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“

ЗА ТИПОВЕТЕ ТЕКСТОВА
КОХЕЗИЯ ОТ МЕТОДИЧЕСКА ПЕРСПЕКТИВА

Рени Манова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ON THE TYPES OF TEXTUAL
COHESION FROM METHODOLOGICAL PERSPECTIVE

Reni Manova
University of Sofia St. Kliment Ohridski

Abstract. Language is realized, first and foremost, as text and users of language have to cope with texts. They have to make sense of them and to produce them. The top priority of second language teaching process, therefore, is to help learners engage with texts. There are a number of ways that texts are made cohesive and these cohesive devices are traditionally classified at the level of lexis, grammar and discourse.

Keywords: text, second language teaching process, cohesion

Ключовите взаимносвързани понятия при изследването на текста от лингводидактична перспектива са две: структура и комуникативна цел.

Когато чужденци изучават даден език, те усвояват моделите на свързване на езиковите единици, докато се достигне до най-висшата – текста. Следователно, проследяването на механизмите на изграждането на текстовата структура с оглед на комуникативните интенции на продуциращия и предполагаемия ефект върху реципиента е базисен анализ, приложим в методиката на чуждоезиковото обучение.

Въпросът е как структурата на изреченията, изграждащи текста, корелира с начина, по който партиципантите в общуването достигат до информацията и я осмислят. Основно значение имат конекторните елементи (най-фреквентно използвани са съюзите), позволяващи реконструкция на каузалните връзки и зависимости между елементите.

Както вече е било отбелязвано: „Главното условие за съществуването на текст е свързаността на изреченско и надизреченско равнище“ (Тодорова, Трифонова 1995: 82).

Основната идея на настоящата статия е да очертае инструментариум за изследването на писмената продукция на среднонапредналите и напредналите чужденци, изучаващи български език, с оглед на кохезионните маркери, които се използват за скрепяването на смисъла. За да се осъществи тази цел, бе приложена дидактическа задача за съставянето на текст със зададена рамка (инициално и финално изречение), като чужденците бяха приканени да запълнят своеобразната „среда“ на цялото. Преди да се опише експериментът, е важно да се изведат някои по-обща положения, засягащи мястото на текста в чуждоезиковата методика.

Трябва да се има предвид, че текстът не се създава чрез прилагане на правила априори, а по-скоро става въпрос за избор, съответен на комуникативните цели в конкретна речева ситуация и на ефекта, който локуторът иска да се постигне. Както отбелязва Джонстън: „структурата и значението се създават в процеса на интеракция, като общуващите намират най-подходящата стратегия, за да отговорят на изискванията на непосредствената ситуация на общуване и да решат непосредствени комуникативни проблеми“ (Johnstone 2008: 125).

От особено значение за анализа на текста се явява наборът от фоновия знания, с които разполагат продуциращ и реципиент. Следва да се отбележи, че процесът на интерпретация на текста, в който се използват общи знания на участниците в комуникацията, е обусловен от структурата на езика, а също и от културата. Ето защо начинът на реализация на свързаността, както и средствата за сигнализирането ѝ, могат да варират в различните езици.

Според дефиницията споделено познание (shared knowledge) е общото познание, с което разполагат говорещ и слушащ и което може да повлияе на естеството и формата на комуникацията между тях (Richards, Schmidt 2010: 525). Такова познание може да бъде базирано на общо културно познание или на по-специфичен тип опит, които говорещ и слушател споделят. Споделеното познание засяга много аспекти на езиковата употреба, включително референция, топик и фокус конструкции, избор на местоимения и др.

Според П. Рабинович разбирането е процес на продуциране на знаци, в който реципиентът придава значимост на означаващите на базата на усвоени преди културни кодове (Rabinovitz 1987: 29). Изучаването на чужд език е досег с чужда култура, който се случва чрез общуване посредством най-разнообразни от функционално гледище текстове в писмена или в устна форма.

Трябва да се отбележи, че според Мурзин и Штерн на равнището над текста се намира равнището на културата: „културата се въплъщава в текстове, тя се опредметява в тях“ (Мурзин и Штерн 1990: 10). Друг е въпросът доколко е уместно, когато говорим за езикова систематика, да добавяме равнище култура. Безспорно е обаче, че езикът е съществен компонент от културата. Както отбелязва Р. Хъдсън, цитирайки Гуденъф: „езикът на дадено общество е един аспект от неговата култура. Отношението между език и

култура е като част към цяло“ (Хъдсън 1995: 116). Езикът е културен маркер, транслятор на идентичности и аксиологически парадигми.

Успешното осмисляне на културния код и извличането на информацията става възможно след запознаването с особеностите на различни типове текстови образувания и отчитането на правилата на тяхното структуриране.

Тези правила могат да се поставят в три групи:

1. Правила на предимството – позволяват да се конструира йерархия на значимостта на текстовите конституенти с оглед на семантичните товари, които носят.

2. Правила на сигнификацията – свързани с означаващите в текста.

3. Правила на конфигурацията – свързани с разполагането на текстовите елементи по точно определен начин с оглед постигането на комуникативна задача. (Rabinovitz 1987: 44)

Конфигурацията на текста е структура на значенията, оценките и интерпретациите. Следователно, за пълноценното разбиране на текста се изисква снабдяването с широк набор от културно обусловени контекстуални знания.

Важно е да се спомене диференциацията, която се прави между *изречението* като потенциална форма и *изказването* като конкретна реализация на тази форма, като „овеществяване“ на идея, мисъл и т.н. Р. Ницолова отбелязва, че „изречението е абстрактно понятие, както са абстрактни понятия фонемата, морфемата и думата. В потока на речта даден вид изречение се реализира чрез конкретни изказвания“ (Ницолова 2008: 24). Й. Пенчев отбелязва: „противопоставянето „език – реч“ в синтаксиса се представя като разлика между „изречение“ и „изказване“, т.е. между знанието за изреченските категории и използването на това знание в построяването на текст“ (Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999: 500).

Трябва да се отбележи, че когато се говори за изреченска структура, обикновено се поставя въпросът защо изреченията (възприемани като потенциални модели) биват построени по определен начин (превърщат се в изказвания). Най-логичният отговор на този въпрос би бил, че такива са граматическите правила, т.е. става въпрос за конвенция, за утвърдени във времето езикови репрезентативни модели.

Джонстън (Johnstone 2008: 125) отбелязва, че в английския език обикновено подлогът предшества сказуемото в съобщителни изречения и определенията предхождат определяемите, докато в арабския език обикновено подложите следват сказуемите, във френския език пък обичайното място на прилагателните имена е след съществителните, които поясняват.

Въпросителни изречения се образуват по различни начини в различните езици: чрез добавяне на специални думи и частици в началото на изречението, чрез промяна на реда на думите вътре в изречението. Според Джонстън не може да се оцени кой модел е по-ефективен или по-логичен. Те съществуват, за да задоволят различни комуникативни потребности.

Различните са и средствата, с чиято помощ се представят старата и новата информация в текста. Левинсън в своето изследване по прагматика (Levinson 1983) описва механизмите в отделните езици за осъществяване на връзката между елементите на изказването. В език като японския например съществуват топик маркери (въвеждат стара, позната информация), различни от падежните маркери:

Ano-hon-wa John-ga kat-ta
That book-topic John-subject bought
Що се отнася до тази книга, Джон я купи

Функцията на топик маркерите е да свържат изказването с някакъв специфичен топик, започнат в предшестващия дискурс. Подобна функция може да се реализира и от словореда, ако езикът има относително фиксиран словоред. Механизмът, който се прилага, е извеждане на елементи в лява дислокация:

*That blouse, it's simply stunning. Тази блуза направо е зашеметяваща.
Vera, is she coming down then? Вера, тя ще слиза ли след това?*

Елементите, разположени в лява дислокация, корелират с дискурсия топик. Под дискурсен топик следва да се разбира онова, за което партиципанти си говорят.

(Levinson 1983: 88-89)

Запознаването със словоредните модели и с начините за разгръщането на старата и новата информация в изречението, а оттам и в текста, е основна задача на учителя по чужд език. За да се осъществи тази задача, е необходима подходяща методическа телеология и изработването на подходящ дизайн на учене.

С оглед на методиката на преподаване на чужд език трябва да се каже, че е разработен цялостен инструментариум (**text-based teaching**), поставящ във фокуса на вниманието текста. Според този инструментариум се откроява ролята му като резервоар на културни смисли и етноспецифични ценности. Също така в текста присъства в цялост информация на отделните равнища на езика.

И така, в какво се изразява преподаването, базирано на текста. Може да се предложи следната дефиниция: „методология, която се фокусира върху явно-то преподаване на признаците на устните и писмените текстове и онова, което свързва текстовете с културния контекст на тяхната употреба. Урочните единици са изградени на основата на различни видове текст и обучаваните развиват умения за употреба на цели текстове“ (Richards, Schmidt 2010: 595).

Обикновено за култивиране на текстова компетентност се използва последователност от пет стъпки: *изграждане на контекст за текста, представяне на структурата на текста и разглеждане на съставните ѝ части, съвместно построяване на текст обучаващ – обучаван, самостоятелно построяване на текст от обучаваните, свързване на едни текстове с други.*

За целите на настоящата работа е важно да се подчертае значението на втората стъпка – *представяне на структурата на текста и разглеждането на съставните ѝ части*. Основната процедура, съпътстваща процеса на разбиране на текста, се свързва с проследяването на връзките между текстоизграждащите компоненти (изречения и надизреченски единства). От особена важност за чужденците, изучаващи чужд за тях език, е да бъдат запознати с основните модели на свързване. Споеността между компонентите може да се мисли като *структура на текста*.

Кръгът на езиковите средства за постигането на текстова кохезия е твърде широк. В него се включват граматични категории, синтактични средства, лексикално-семантични средства, номинативни вериги, контактови средства (Тодорова, Трифонова 1995: 83).

Халидей и Хасан описват начините за спояване на текстовите конституенти като *кохезионни връзки*. Това са средствата, с помощта на които се свързват частите на текста по определен начин: референция, субституция, елипса, съюзно свързване, лексикални връзки (Halliday, Hasan 1976). Чрез тях се осъществява процесът на осмислянето на информацията от реципиентите. Ще се фокусираме върху два типа кохезионна връзка, описани от Халидей и Хасан, съюзно свързване и лексикални връзки, реализирани в писмената продукция на чужденци, изучаващи български език. Проследяването на експлицитните маркери за свързване между изреченията е основен механизъм за разбирането на текста от чужденците, изучаващи български език.

Съюзните връзки подпомагат осмислянето на информацията от реципиентите. Може да се представят следните **типове съюзни връзки**: адитив (добавяне на информация към предшестващия дискурс), адверсатив (противопоставяне на информация от предходния дискурс), каузатив (обясняване на причинно-следствените връзки между текстовите елементи, т.е. изреченията), темпорал (обясняване на последователността при осъществяването на действия).

Ще бъдат изследвани проявленията на съюзното свързване и на лексикалните вериги като маркери на текстовата кохезия.

Целта на експеримента, който беше проведен в резултат на лично проучване, е да очертае картина на начините на свързване в писмени текстове, създавани от чужденци, изучаващи български език¹. Поставената дидакти-

¹ Следва да се отбележи, че настоящият експеримент се базира на изследване, правено за английския език, в което се изследва свързаността в ученически текстове (McCutchen Perfetti 1982). Заимстван е моделът, като се отчита спецификата на целевата група. В случая се изследва усвояването на моделите на текстовата свързаност от чужденци (среднонапреднали и напреднали), изучаващи български език. Респондентите се разделят на три групи – славянска, западна и балканска. Пълните резултати от изследването са част от дисертационния ми труд, тук само се извежда схемата за анализ.

ческа задача има няколко компонента². Дадени са инициалното изречение и финалното изречение. Освен тези зададени ограничения има и свобода, изразяваща се в избора на темата и типа на разказване – обяснително-описателен, наративен.

Студентите трябва да попълнят своеобразната среда на историята така, че да се оформи смислен и завършен от гледище на зададената рамка текст. Като илюстративен материал е избран текст, създаден от среднонапреднал студент с майчин език италиански:

Ски³

Има много неща, които правят карането на ски забавно и вълнуващо преживяване.

Първо, карането на ски не е толкова лесно колкото много си представят – трябва да се концентрираш през цялото време за да не паднеш. И също така, ако падаш, трябва да научиш да паднеш добре, за да не страдаш от сериозните последици на падането. Имало много инциденти по време на карането на ски заради факта че хората се разсеят и не виждат например други скиори които слизат до тях и се сблъскват

Така че карането на ски е забавно, но трябва да внимаваме, за да не си развалим удоволствието от преживяването.

Налице са повторения, изброяване (реализирано чрез дискурсно-дейктични маркери като *първо, и също така*), подчинени обстоятелствени изречения (за условие, цел, количество), срещат се и подчинени определителни изречения. Реализирани са адитивни, адверсативни и темпорални и каузативен тип връзки, маркирани със съответните съюзи. Лексикалните полета са оформени на базата на дихотомията *концентрация* (научаване) – *разсейване* (падане, страдание, сериозни последици, сблъсък),

Прави впечатление употребата на сложни изреченски конструкции. Може да се обобщи, че става въпрос за писане тип „спагети“ (McDevitt 1989). Това е сполучлива метафора на тип писане, който се среща най-често в писмената продукция на изучаващите чужд език. Характеризира се с дълги изречения, излишество на подчинени изречения. Трябва да се отбележи обаче, че

² По-долу са дадени първото и последното изречение от текст. Опитайте се да попълните липсващата част от историята с ваши думи. Пишете на български език / these are the first and the last sentence of a text. Try to fill in the missing part of the story in our own words. Please write in Bulgarian!

Има много неща, които правят X (карането на колело, на ски, футбола, разходките в планината) забавно и вълнуващо преживяване.

Така че карането на ски е забавно, но трябва да внимаваме, за да не си развалим удоволствието от преживяването.

³ Запазен е автентичният правопис.

студентът се е съобразил със зададената тематична рамка и е отговорил на изискването да се оформи опозицията *забавление – предпазливост* при осъществяването на дадена дейност (в случая е избрана дейността – каране на ски).

Друг съществен компонент при анализа е интерференцията на синтактично ниво като фактор при съставянето на текста и подбора на кохезионни средства от чужденци, изучаващи български език. Подобно изследване на интерферентните процеси е правено за руси (Хаджиева 2004).

Сравняването на еднакви текстове от майчиния език с такива от изучавания език би изострило вниманието на обучаваните за общото и различното в тяхната организация. Както отбелязва Торнбъри, човешкото познание в основата си е еднакво и независимо от езика и културата организацията на базови сценарии като наратив или описание е вероятно да бъдат едни и същи. (Thornbury 2005:61).

Може да се обобщи, че изследването на писмения дискурс на чуждестранните студенти позволява да се правят изводи за начините на свързване на текстовите конституенти, както и за това доколко кохезионната споеност обезпечава рецепцията на закодирания в текста смисъл.

Библиография

- Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999:** Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис*. София: Изток Запад, 1999.
- Мурзин, Штерн 1991:** Мурзин, Л. Н., А.С. Штерн. *Текст и его восприятие*. Свердловск: Издательство Уральского университета, 1991.
- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Тодорова, Трифонова 1995:** Тодорова, Ел., Й. Трифонова. Квантитативни аспекти на свързаността на текста – В: *Лингвистика на текста*. Под. ред. на Ст. Димитрова. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1995, 82-135.
- Хаджиева 2004:** Хаджиева, Е. *Синтактична интерференция между сродни езици*. София: Сема РИИ, 2004.
- Хъдсън 1995:** Хъдсън, Р. *Социолингвистика*. прев. Т. Богоева-Желязкова, М.Георгиева, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1995.
- Hallyday, Hasan 1976:** Halliday M., R. Hasan. *Cohesion in English*. London: Longman, 1976.
- Johnstone 2008:** Johnstone, B. *Discourse analysis*. Blackwell publishing, 2nd edition, 2008.
- Levinson 1983:** Levinson, St. *Pragmatics*. Cambridge University Press, 1983.
- McCutchen, Perfetti 1982:** McCutchen, D., Ch.Perfetti *Coherence and connectedness in the development of discourse production*. University of Pittsburgh: Learning Research and development center, 1982.
- McDevitt 1989:** McDevit, D. How to cope with spaghetti writing. – In: *English language teaching journal* 43/1 January 1989, 19-23.

- Rabinovitz 1987:** Rabinovitz, P. *Before reading. Narrative conventions and the politics of interpretation*. Cornell University Press, 1987.
- Richards, Schmidt 2010:** Richards, J., R. Schmidt. *Dictionary of language teaching and applied linguistics*. Longman, 4th edition, 2010.
- Thornbury 2005:** Thornbury, S. *Beyond the sentence. Introducing discourse analysis*. Macmillan, 2005.